

KECHA VA KUNDUZ ASARIDAGI FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR VA ULARNING STILISTIK XUSUSIYATLARINI KRISTOFOR FORT TARJIMASIDA AKS ETTISHI

ARIPOVA Kamola Yusupovna

International Islamic Academy of Uzbekistan

Senior teacher of the Department of Uzbek and Foreign Languages

+998 90 981-46-15

e-mail: kamolakind@mail.ru

ANNOTATSIYA

Abdulhamid Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanida turli stilistik vositalar, ibora(frazeologik birlik)lar, tasviriy vositalar va boshqa badiiy unsurlardan juda keng foydalanilgan bo'lib, ularni tarjima qilishda Xristofor Fort qanday tarjima usullaridan, strategiyalardan foydalanganini o'rganib chiqib, ba'zi o'rinlarda o'z tomonimizdan qilingan tarjima variantlarini ham taklif etilgan.

Kalit sozlar: *leksik-stilistik birliklar, konnotativ ma'nolar, estetik ifoda vositalari, frazeologik birliklarni, leksik-sintaktik birliklar.*

ABSTRACT

In the novel "Night and Day" by Abdulhamid Cholpon, various stylistic devices, phrases (phraseological units), visual devices and other artistic elements are widely used. In some places, we also offer translation options.

Key words: *lexical-stylistic units, connotative meanings, means of aesthetic expression, phraseological units, lexical-syntactic units.*

АННОТАЦИЯ

В романе Абдулхамида Чолпона «Ночь и день» широко используются различные стилистические приемы, словосочетания (фразеологические единицы), изобразительные приемы и другие художественные элементы. В некоторых местах мы также предлагаем варианты перевода.

Ключевые слова: *лексико-стилистические единицы, коннотативные значения, средства эстетической выразительности, фразеологизмы, лексико-синтаксические единицы.*

KIRISH

Tarjimashunoslikda eng murakkab va e'tibor talab qiluvchi tarjima turi bu badiiy asarlar tarjimasi hisoblanadi. Buning sababi sifatida badiiy adabiyotda keng qo'llanadigan leksik-stilistik birliklar, ular anglatadigan konnotativ ma'nolar, estetik ifoda vositalari, frazeologik birliklarni boshqa tilga o'girishda yuzaga keladigan

qiyinchiliklarni aytishimiz mumkin. Tildagi leksik-sintaktik birliklarning ko‘chma ma’noda qo‘llanishi har bir tilda o‘ziga xos qonuniyat asosida ro‘y beradi, shu tufayli ularning so‘zma-so‘z tarjimasi boshqa tillarda kerakli ma’noni anglatmasligi mumkin. Bunda tarjimonning oldida asliyat matnidagi frazeologik birikmalarning ma’nosini, ifoda xususiyatlarini inobatga olgan holda tarjima matnida ularga ekvivalent bo‘lgan boshqa frazeologik birliklarni topish, shakl hamda ma’no o‘rtasidagi bog‘liqlikni saqlab qolish kabi bir qator qiyinchiliklar paydo bo‘ladi. Frazeologik birliklar birdan ortiq komponentni o‘z ichiga olib, ularni umumlashtirgan holda yaxlit bir ma’no anglatuvchi o‘zgarmas(turg‘un) birikmalar hisoblanib, ular yana iboralar deb ham yuritiladi. Frazeologizm(frazeologik birikma)lar har bir tilda turlicha shaklga ega bo‘lib, ularni tarjima qilishda, asosan, ularning ma’no jihatiga ustunlik beriladi. Masalan, ingliz tilida *break a leg* (“omad tilamoq”); *to cost an arm and a leg* (“nihoyatda qimmat turmoq;”, “narxi juda baland bo‘lmoq”), *to call a spade a spade* (“yoqimsiz bo‘lishiga qaramay, haqiqatni gapirmoq”); *to rob Peter to pay Paul* (“bir insondan olingan qarzni to‘lash uchun yana boshqa birovdan qarz olmoq”) kabi frazeologik birikmalar aynan ingliz tilida so‘zlashuvchilar uchun tushunarli bo‘lib, boshqa tillarda mavjud bo‘lmagan o‘ziga xos birliklardir. Mashhur rus filolog-ensiklopedist olimi V.V.Vinogradov, frazeologizmlarni tadqiq etib, ularning uchta asosiy turini farqlab bergan:

1. Frazeologik chatishmalar. Bu turdagi frazeologizmlar tarkibida qatnashgan so‘zlar o‘zining leksik ma’nosini butunlay yo‘qotgan bo‘ladi. Undagi har bir so‘z umumiy ko‘chma ma’noga ega bo‘lib, birikmada nazarda tutilayotgan yaxlit ma’noni ifodalab berish uchun birlashib ketgan bo‘ladi, semantik tahlilda ham qismlarga ajralmaydi. Ingliz tilidagi *to bite the bullet* iborasi frazeologik chatishmaga yaxshi misol bo‘la oladi. Ushbu ibora “qiyin yoki yoqimsiz narsani qilishga majbur bo‘lmoq” degan ma’noni anglatadi, unda qatnashgan so‘zlar esa leksik jihatdan “o‘qni tishlamoq” tarzida tarjima qilinadi.

2. Frazeologik birliklar. Bu guruhga kiruvchi iboralar ham to‘liq ko‘chma ma’noga ega bo‘lgan so‘zlardan tashkil topadi va yaxlit ma’no anglatadi. Frazeologik chatishmalardan ularni farqlab turuvchi narsa shuki, bunday iboralarning umumiy ma’nosi bilan uning tarkibidagi so‘zlar o‘rtasida ma’lum darajada bog‘liqlik bor bo‘ladi. Masalan, *to cost an arm and a leg* iborasi ingliz tilida “juda qimmat” degan ma’noda ishlatiladi. Ya’ni, biron narsa shu darajada qimmatki, uni sotib olish uchun inson o‘zining oyoq va qo‘llarini ham sotishi kerak, qabilidagi mubolag‘ali tasvirdan ibora tarkibidagi so‘zlarning umumiy mazmun bilan bog‘liqligi kelib chiqadi.

3. Frazeologik birikmalar. Ushbu guruhga kiruvchi iboralar ko‘chma ma’noga ega bo‘lsa-da, ularning tarkibida qatnashgan so‘zlar o‘z lug‘aviy ma’nosini butunlay

yo'qotmaydi. Bunday iboralarni sintaktik jihatdan tarkibiy qismlarga ajratib, unda qatnashgan so'zlarni turli sinonimlar bilan almashtirishimiz mumkin. . Ingliz tilidagi *go(get) off the topic* hamda *go(get) off the track* ("mavzuga aloqador bo'lmagan narsani gapirmoq", "asosiy fikrdan chetlashmoq") frazeologik birikmalarini bu guruhga kirgizish mumkin. Bundan tashqari, ingliz xalq maqollari, idiomalar, hikmatli so'zlari ham ushbu tasnifga kiruvchi stilistik vositalar sanaladi.

Frazeologik birliklar o'z tarkibida ko'plab til belgilari: grammatik, leksik, stilistik xususiyatlarni mujassam eta olishi bilan xarakterlidir. Bunday birliklarning ko'chma ma'noda kelayotganini ilg'ab olish, ularning badiiy-uslubiy jihatlarini chuqur tadqiq etib, tarjimada ularni aks ettira olish tarjimondan nihoyatda katta mahorat va ziyraklikni talab etadi. Ushbu tadqiqot ishimizda biz badiiy asarlarda qo'llangan uslubiy vositalarning tarjima matnida ifodalanishi masalalariga doir izlanishlar olib borishni maqsad qilgan edik. Shu sababli ilmiy ishimizning ushbu bo'limida iboralar, ya'ni frazeologik birliklarga oid uslubiy xususiyatlarni tarjima jarayonida aks ettirish muammolarini yoritishga harakat qildik.

Ibora(frazeologik birlik)larni chet tiliga o'g'irishda tarjimon oldida bir qator muammolar yuzaga keladi va tarjima jarayonining qiyinlashishiga sabab bo'ladi. Bu kabi muammolarning paydo bo'lishiga turtki beruvchi bir qancha omillar mavjud bo'lib, quyida ularning ba'zilarini keltirib o'tamiz:

- frazeologik birliklar, asosan, ikki va undan ortiq so'zlardan tashkil topadi va ularning barchasini umumlashtirgan holda yaxlit ko'chma ma'no anglatadi. Masalan: *podadan oldin chang chiqardi*;

- aksar holatlarda frazeologik birliklar tilning madaniy, milliy xususiyatini mujassamlashtirgan bo'ladi, masalan: *Qordan qochib, yomg'irga tutildimoq – Go out of the frying pan into the fire*;

- ba'zi bir frazeologik birliklar bir paytning o'zida ham o'z ma'nosini saqlab qoladi, ham majoziy ma'no ifodalaydi, masalan: *ko'zi qinidan chiqib ketmoq* (mubolag'a).

Yuqorida sanab o'tilgan sabablarga ko'ra, shuningdek, yana bir nechta holatlarda frazeologik birliklarni boshqa tillarga tarjima vilish qiyinlashadi. Bunday vaziyatda asarning sofligini saqlab qolish, to'g'ri tarjima usullarini qo'llay olish uchun ning tarjimonda lingvistik va ekstralingvistik bilimlar yetarli darajada rivojlangan bo'lishi lozim.

Frazeologik birliklarni ingliz hamda o'zbek tillari o'rtasida o'zaro tarjima qilish borasida E.Aznaurova boshchiligidagi tarjimon-olimlar guruhi bir qancha ishlarni amalga oshirganlar. Ular ingliz hamda o'zbek tillarida qo'llanadigan frazeologik birliklarni tadqiq etib, ularni turli jihatlariga ko'ra ma'lum guruhlariga tasniflashni

taklif etadilar. Ularning fikriga ko‘ra, uchta holat frazeologik birliklarni tasniflashimizga asos bo‘ladi. Ular quyidagilar: frazeologik birliklarning to‘liq moslashuvi, qisman moslashuvi yoki moslashuvning umuman yo‘qligi. Dastlabki holat – to‘liq moslashuvga ko‘ra, frazeologik birliklar shakl jihatdan ham, ma’no jihatdan ham yaxlitlikka ega bo‘ladi, masalan: *hard to swallow – hazm qilish qiyin*. Bir tildagi frazeologik birliklarni ikkinchi tilga qisman moslashtirish deganda bu birliklar o‘rtasidagi leksik, grammatik yoki leksik-grammatik jihatdan moslashuv tushuniladi. Ko‘chma ma’no ifodalash xususiyati ularning barchasi uchun umumiy bo‘lsa-da, bunday birliklarga oid so‘zlarning sintaktik tuzilishi, leksik-morfologik birliklarning tarkibi turlicha bo‘ladi. Masalan: *at the drop of a hat – ko‘z ochib yumguncha*. Frazeologik birliklarning har bir tilda turlicha shakllanishi, ularning bir-biriga aynan mos kelmasligining asosiy sababi sifatida milliy, madaniy, tarixiy omillarning frazeologizmlarga ko‘rsatgan ta’siri ko‘rsatiladi. Aynan shu sababli bir tilda yaratilgan ibora - frazeologik birlik boshqa bir tilda biz istayotgan ma’noni anglatmasligi mumkin. Tillardagi milliy-madaniy farqlar tufayli yuzaga keluvchi bunday holatlarda frazeologik birliklarni to‘g‘ri tarjima qila olish uchun mualliflar bir necha tarjima usullarini ishlab chiqqanlar:

- **so‘zma-so‘z tarjima.** Bu usulda frazeologik birlikning tarkibidagi har bir so‘zni tarjima qilish tushuniladi: *a drop in the ocean – dengizdan bir tomchi*.

- **analog tarjima.** Bunda bir tildagi iboraning o‘rnida boshqa tildagi shu ma’noda ishlatiluvchi iborani qo‘llash nazarda tutiladi: *to call a spade a spade – oqni oq, qorani qora demoq*

- **tasviriy tarjima.** Bu holatda bir tilda ko‘chma ma’no anglatuvchi frazeologik birlikning boshqa tilda ekvivalenti bo‘lmaydi. Masalan: *To have Van Gogh's ear for music – “qo‘shiq aytishda qobiliyatsiz bo‘lmoq”, “ohanglarni ajrata olmaslik”*.

Abdulhamid Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romani o‘zbek xalqining milliy madaniyatini, tarixi hamda qadriyatlarini aks ettiribgina qolmay, o‘zbek tilining badiiy imkoniyatlarini, undagi rang-barang uslubiy vositalar, frazeologik birliklarni ham yorqin tarzda aks ettirganligi tufayli o‘zbek adabiyotida alohida o‘ringa ega asar hisoblanadi.

Asliyat matni: *Sanamasdan sakkiz demay turing hali! Otam osonlik bilan ma’qul gapga ko‘nadigan odam emas. Jim turib qolishini ko‘ring: hali ham churq etmaydi.*

Xristofor Fort tarjimasini: *“Don’t count your chickens before they’re hatched! My father is not a person to so easily agree to anything. Look at how silent he is: he still hasn’t said a word”*.

Ushbu parchadagi “*Sanamasdan sakkiz demay turing hali*” jumlasini frazeologik birlik orqali ifodalaniib, “shosholib, xulosa chiqarmay turmoq” mazmunida qo‘llanmoqda. “*Sanamay sakkiz demoq*” o‘zbek tilida keng qo‘llanuvchi ibora bo‘lib, ingliz tilida bu birikmaga so‘zma-so‘z mos keluvchi ibora mavjud emas. Shu sababli tarjima jarayonida uni to‘g‘ridan to‘g‘ri boshqa tilga olib o‘tish kerakli natijani bermaydi.

Xristofor Fort tarjimasida esa ushbu birikma “*“Don’t count your chickens before they’re hatched!?” – “Jo‘jalar tuxumdan chiqquncha ularni sanamay turing!?”*” tarzida berilgan. Tarjimon bu yerda asliyat matnidan tarjima matniga frazeologik birliklarni olib o‘tishda analog tarjima usulidan foydalangan. O‘zbek tilidagi “*Sanamay sakkiz demoq*” iborasining ma‘nosi saqlab qolinib, unga mos keluvchi boshqa ibora ingliz tilidagi matnda qo‘llangan.

Asliyat matni: *Maslahat natijasida qaynona bilan kelin uyda qoladigan bo‘lib, ikki-uch oydan beri bularnikida yashaydigan qarindoshlardan Savribibi degan kampir qizlarga ko‘z-quloq qilib berilgan edi.*

Xristofor Fort tarjimasi: *Their conversation resulted in both women staying home. They sent Savribibi, an old woman who had been living near them for about two or three months, in their place, to be their eyes and ears.*

Ushbu parchada *ko‘z-quloq qilib berilgan* birikmasi frazeologik birlik bo‘lib, sinekdoxa usulida ma‘no ko‘chishiga asoslangan. O‘zbek tilida *ko‘z-quloq bo‘lmoq* iborasi aslida *diqqat bilan kuzatmoq, nazorat qilmoq, qo‘riqlamoq* ma‘nolarini ifodalashda qo‘llaniladi. Bu yerda ko‘z hamda quloq so‘zlari orqali insonning butun diqqat-e‘tibori nazarda tutilmoqda. Bu yerda tarjimon asliyat matnidagi frazeologik birlikni so‘zma-so‘z tarjima qilgan. Shuningdek, asliyat matnidagi bir nechta so‘zlar tarjima matnida tushirib qoldirilgan. Jumladan, asarda Savribibi obrazining boshqa qahramonlar bilan qarindosh ekanligi haqida to‘xtalib o‘tilgan bo‘lsa-da, ingliz tilidagi matnda bu ma‘lumotni ko‘rmaymiz: *ikki-uch oydan beri bularnikida yashaydigan qarindoshlardan Savribibi degan kampir – Savribibi, an old woman who had been living near them for about two or three months.* Bizningcha, tarjimada bu so‘zni kiritib ketish quyidagicha bo‘lishi mumkin edi: *their relative Savribibi, an old woman who had been living near them for about two or three months, in their place, to be their eyes and ears.* Albatta, X.Fort tomonidan qilingan tarjimada qarindoshlari so‘zining tushirib qoldirilishi asarning asl g‘oyasiga ham, kontekst mazmuniga ham jiddiy zarar bermagan. Biroq, asarning asliyatini saqlab qolish uchun bor imkoniyatdan foydalanib, harakat qilish tarjimonning asosiy vazifalaridan hisoblanadi. Bizningcha, Xristofor Fort ushbu so‘zni tushirib qoldirishda Savribibi

qahramonining asarda muhim o‘rin tutmaganligini ham sabab qilib olgan bo‘lishi mumkin.

Asliyat matni: *Kishi degan o‘z tomiriga bolta chopadimi? — dedi . — Kechasi bilan uxlayolmasdan, shuni o‘ylab chiqdim ...*

Xristofor Fort tarjimasida: *“Can a person really take an axe to the branch on which she’s sitting like that?” she said. “I couldn’t sleep last night and left the house this morning thinking about you.”*

Yuqoridagi parchada keltirilgan *Kishi degan o‘z tomiriga bolta chopadimi* gapi ko‘chma ma’noda qo‘llangan bo‘lib, frazeologik birlik(ibora) hisoblanadi. *O‘z tomiriga bolta chopmoq* iborasi Shavkat Rahmatullaev boshchiligida tuzilgan “O‘zbek tili frazeologik lug‘ati” da “yo‘q qilib yuboradigan zarba bermoq”¹ tarzida izohlangan. Biron shaxs tomonidan uning o‘ziga ko‘proq zarar keltiradigan ish-harakat bajarilsa, ushbu ibora qo‘llaniladi.

Xristofor Fort tarjimasida ushbu birikma *“take an axe to the branch on which she’s sitting like that?”* deb tarjima kilgan. Tarjimonlar ushbu birikmani ingliz tiliga o‘g‘irishda to‘g‘ri usulni qo‘llaganlar. Chunki ingliz tilida *“take an axe to the branch on which she’s sitting - to do something unwise and cause harm to yourself or your situation* birikmasi mavjud bulib, aynan o‘zbek tilidagi *o‘z tomiriga bolta chopmoq* frazeologik birligiga ekvivalent bo‘la oladi. Demak, tarjimon ushbu matnni analog tarjimadan to‘g‘ri foydalangan holda ingliz tiliga o‘g‘irgan.

Asliyat matni: *Xudodan tilab turing, «noumid shayton», degan gap bor...*

Xristofor Fort tarjimasida: *Pray to God because you know they say, ‘He who has no hope is lost.’”*

Ushbu matnda *noumid shayton* frazeologik birligi o‘zbek tiliga xos til ifodasi bo‘lib, “O‘zbek tili frazeologik lug‘ati”da ungi berilgan ta’rif quyidagicha: *“har qanday sharoitda ham umidni uzmaslik kerak.* Ushbu ibora bilan bir xil ma’noda qo‘llanuvchi maqol ingliz tilida mavjud bo‘lib, Xristofor Fort undan tarjimada foydalangan. *“He who has no hope is lost”* ingliz tilida maqol ko‘rinishidagi ifoda hisoblanib, u ma’noviy jihatdan asliyat matnida qo‘llangan “noumid shayton” frazeologik birligiga ekvivalent bo‘la oladi. Natijada, analog tarjima usuli badiiy matnning uslubiy jihatlarini tarjimada ham aks ettirishga yo‘l ochgan.

Asliyat matni: *Miryoqub g‘ururining kaltaklanishidan kelgan bir zaharxanda bilan kuldi, injener esa burungi kular yuzini ham no‘q talab oldi .*

... To‘ra bu kulishni Miryoqubning xursand va rozi ekaniga yo‘ydi va ko‘ngli o‘rniga tushdi.

¹ O‘zbek tili frazeologik lug‘ati [Matn] : lug‘at / Sh.Rahmatullayev, N.Mahmudov, Z.Xolmanova, I. O‘razova, K.Rixsiyeva. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi, 2022. – 198-bet.

Xristofor Fort tarjimasida: *Miryoqub smiled, revealing his irritation and injured pride, while the engineer, a moment ago smiling, suddenly scowled. ... The nobleman took Miryoqub's smile as a sign that he was satisfied and had calmed down.*

Ushbu parchada bir nechta stilistik vositalar mavjud. Ulardan birinchisi, “g‘ururining kaltaklanishi” birikmasi bo‘lib, unda metafora usulida ma’no ko‘chishi yuz bergan. “G‘ururi toptalmoq” ma’nosini anglatuvchi ushbu metaforik birlik Xristofor Fort tarjimasida *injured pride* tarzida ifodalangan. *Burungi kular yuzini ham no‘qtalab oldi* gapida esa *no‘qtalab olmoq* birikmasi insonning yuziga nisbatan ishlatilganligi metaforik ko‘chimga asos bo‘lgan. Tarjima matnida esa ushbu ibora *a moment ago smiling, suddenly scowled* tarzida keltirilgan. Bu yerda avvalgi boblarda tilga olingan demetaforizatsiya jarayoni yuz berib, O‘zbek tilidagi ko‘chma ma’noli birlik ingliz tilida oddiy so‘zlarga almashtirilgan. Shuningdek, asliyat matnidagi “to‘ra” so‘zining tarjima matnida qanday ifoda etilganiga e’tibor beradigan bo‘lsak, bu atama gapda “*nobleman*” so‘zi orqali ifodalangan. Bu orqali ingliz kitobxoniga kerakli ma’no yetarli darajada yetkazib berilgan, deb o‘ylaymiz. Biroq, butun asar davomida “to‘ra” atamasi qatnashgan o‘rinlarga diqqat qilsak, bu so‘zning ba’zan to‘g‘ridan to‘g‘ri tarjima matniga olib o‘tilganiga guvoh bshlamiz. Bu tufayli romanning ravon o‘qilishi birmuncha qiyinlashadi. To‘g‘ri, ingliz tiliga bu so‘zni “to‘ra” shaklida to‘g‘ridan to‘g‘ri olib o‘tish ham, uni “*nobleman*” tarzida tarjima qilish ham tarjimonning xohishiga bog‘liq bo‘lib, asar ma’nosini ochib bera oladi. Bu yerda kuzatilayotgan holat esa, badiiy matnda ularning har ikkalasini ham qo‘llash bilan bog‘liq. Ya’ni, tarjima asarni o‘qiyotgan kitobxon kontekstning umumiy qiyofasida ikki xil shaklda bo‘lgan bu so‘zning aynan bir ma’no ifodalashini bilmasligi mumkin. Demak, Tarjimon bu holatda ikki usuldan birini tanlashi, ya’ni “to‘ra” so‘zini tarjimada aynan qo‘llab, uning izohini keltirib o‘tishi, yoki bu so‘zning ingliz tilidagi ekvivalentini qabul qilishi kerak.

Asliyat matni: — *Ahmoq! — dedi u. — Ularing allaqaylardan daromad qilib kelib, zo‘rg‘a ipning uchini chiqardi-yu, men «yo‘q!» deb tomdan tarasha tushganday javob beramanmi?*²

Xristofor Fort tarjimasida: *“Idiot!” he said. “They only hinted at it, just barely tossing a thread out to start a deal, and I am supposed to say ‘no’ suddenly like a chip falling from the roof?”*³

Mazkur matnda *zo‘rg‘a ipning uchini chiqardi-yu*, gapi frazeologik birlik hisoblanib, ifodalanayotgan fikrning ta’sir kuchini oshirishga xizmat qilgan. *Uchini*

² A.Cho‘lpon. Kecha va kunduz. -Тошкент: “Sharq”, 2000. - 76. 78 A.Cho‘lpon. Kecha va kunduz. -Тошкент: “Sharq”, 2000. - 76 6.

³ Christopher Fort, *Night and Day*. –Central Asian Literatures in Translation. Boston, 2020. - 104 p

chiqarmoq frazeologik birligi lug‘atda⁴ “biron fikrni boshlab qo‘ymoq”, “noma’lum fikrning bir qisminigina aytmoq” ma’nolarida kelgan. Bu ibora ingliz tiliga tarjima matnida ham o‘z shaklini yo‘qotmagan holda ifodalangan. Matndagi ikkinchi ibora *tomdan tarasha tushganday* frazeologik birligi bo‘lib, biror voqeaning kutilmaganda sodir bo‘lishi, so‘zlovchini qo‘rqitib yuborishi kabi holatlarni ifodalashda ishlatiladi. Mazkur iborani X.Fort tarjima matniga to‘g‘ridan to‘g‘ri olib o‘tadi: *like a chip falling from the roof*. Biroq bu orqali iboraning ma’nosi tarjima matnida to‘liq ifodalangan qolgan. Bu iboraga ma’nosi aynan mos keladigan ekvivalent ham ingliz tilida mavjud emas. Bu holatda, bizningcha, frazeologik iboralarni tarjima qilishning uchinchi usuli, ya’ni tasviriy tarjimadan foydalanish maqsadga muvofiq. Bu holatda birikmaning uslubiy-frazeologik ma’nosi yo‘qolsa-da, uning ma’nosi saqlab qolinadi. Bu esa tarjima asarning o‘qishli bo‘lishi uchun muhim omildir.

Asliyat matni: «*To‘rt oy endi bo‘ldi-ya!..» Og‘zingizning bir chekasidan chiqadi!*. Yo‘q, aravakashligi qursin!⁵

Xristofor Fort tarjimasi: *‘It’s only been four months’. That’s easy to say! No, damn that cart.*⁶

Ushbu gapda qo‘llanilgan *og‘zingizning bir chekasidan chiqadi* gapi frazeologik birlik bo‘lib, bu iboradan biror narsani aytish, u haqida gapirish juda oson ekanligi tushuniladi.

Xristofor Fort tarjimasida ushbu gap so‘zma-so‘z tarzda ingliz tiliga o‘girilgan. *That’s easy to say!* – “bu narsa aytishga oson” degan gapni iboraning o‘rnida qo‘llash orqali adib tasviriy tarjima usulini qo‘llagan va matnning ma’no xususiyatini saqlab qolishga ko‘proq urg‘u bergan.

Asliyat matni: *Ona bo‘sh kelmadi:*

— *Bermadi, deb yotaverasizmi? —dedi yana . — «Olma pish, og‘zimga tush!» bilan bo‘ladimi? Axtargan topadi!*⁷

Xristofor Fort tarjimasi: *“You’ll just sit there and say, “God’s will”, then? God’s favored can just say, “Ripen, apple, and come to my mouth”, while the rest of us have to suffer?”*⁸

Yuqoridagi parchada «*Olma pish, og‘zimga tush!*» frazeologik birligi qo‘llangan bo‘lib, bu ibora o‘zbek tilida keng qo‘llaniladi. Sh.Rahmatullaevning

⁴ O‘zbek tili frazeologik lug‘ati [Matn] : lug‘at / Sh.Rahmatullayev, N.Mahmudov, Z.Xolmanova, I. O‘razova, K.Rixsiyeva. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi, 2022. – 528-bet.

⁵ A.Cho‘lpon. Kecha va kunduz. -Тошкент: “Sharq”, 2000. - 76. 78 A.Cho‘lpon. Kecha va kunduz. -Тошкент: “Sharq”, 2000. - 79 b.

⁶ Christopher Fort, Night and Day. –Central Asian Literatures in Translation. Boston, 2020. -106 p

⁷ A.Cho‘lpon. Kecha va kunduz. -Тошкент: “Sharq”, 2000. - 76. 78 A.Cho‘lpon. Kecha va kunduz. -Тошкент: “Sharq”, 2000. - 78 b.

⁸ Christopher Fort, Night and Day. –Central Asian Literatures in Translation. Boston, 2020. - 107 p

lugʻatida⁹ keltirilishicha, bu ibora “biron ishning mehnat qilmay, mashaqqatsiz holda roʻyobga chiqishini kutmoq” maʼnoda ishlatiladi.

Xristofor Fort tarjimasida bu ibora “*Ripen, apple, and come to my mouth*” tarzida ifodalangan boʻlib, soʻzma-soʻz tarjima usulidan foydalanilgan. Bizning fikrimizcha, bu yerda soʻzma-soʻz tarjima usuli yetarli darajada samarali emas, negaki ingliz tili va oʻzbek tillarining milliy-madaniy xususiyatlari bir-biridan farq qiladi. Yaʼni, biron ishning oson bajarilishi oʻzbek tilida olma mevasiga erishish orqali tasvirlanayotgan boʻlsa, boshqa tillarda bunday holat kuzatilmasligi mumkin. Bir tildagi iboraning ikkinchi tilda ekvivalenti boʻlmagan hollarda uning maʼnosini yetkazib berish uchun tarjimon tasviriy tarjimini qoʻllashi maʼqulroq hisoblanadi. Negaki, tarjimon oldida agar ikkisidan faqat birini saqlab qolish tanlovi boʻlsa, matnning badiiy-stilistik boʻyoqdorligidan koʻra uning maʼnoviy jihatini ifodalash muhimroq hisoblanadi. Biroq yuqoridagi parchada biz har ikkala usulga ham ehtiyoj yoʻq deb hisoblaymiz va matnda analog tarjimini qoʻllashni taklif etamiz. Chunki tarjimon, odatda, iboraning tarjimadagi ekvivalentini topa olmagan taqdirda uni soʻzma-soʻz yoki maʼnoviy jihatdan tasvirlash usulini tanlaydi. Qidiruvlarimiz natijasiga koʻra, yuqoridagi «*Olma pish, ogʻzimga tush!*» bilan boʻladimi gapini ingliz tilida ham frazeologik birliklarni qoʻllagan holda ifodalash imkoni mavjud. Bu iboraning ekvivalenti, bizningcha, shunday boʻladi: *While all of us have to suffer, do you want to be handed everything on a silver platter?*

XULOSA

Demak, metafora, metonimiya, mubolagʻa stilistik vositalarini hamda ularga asoslangan frazeologik birliklarni boshqa tillarga oʻgʻirishda, birinchidan, qoʻllanilayotgan iboraning milliy-madaniy xususiyatlarini, kelib chiqish sabablarini yaxshi oʻrganish lozim. Ikkinchidan, frazeologik birlikning aynan qanday koʻchma maʼno anglatishi haqida ham yetarli maʼlumotga ega boʻlish tarjimon oldiga qoʻyiluvchi talablardan hisoblanadi. Badiiy asarning uslubiy jihatini ham, maʼnoviy xususiyatlarini ham tarjima matniga barobar olib oʻtish uchun analog tarjima usuli eng maqbul yoʻl hisoblanadi. Analog tarjima turi, asosan, asliyat matnidagi frazeologik birlikning dominant maʼnosini topish va unga ekvivalent boʻlgan iboralar roʻyxatini tarjima tilidan qidirish jarayonlarini oʻz ichiga oladi. Muallif tomonidan koʻzda tutilgan maʼnoni toʻliq ifodalay oluvchi analog iborani tanlagach, tarjimon uni asarga kiritadi.

⁹ Oʻzbek tili frazeologik lugʻati [Matn] : lugʻat / Sh.Rahmatullayev, N.Mahmudov, Z.Xolmanova, I. Oʻrazova, K.Rixsiyeva. – T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi, 2022. – 338-bet.

REFERENCES

1. Averintsev S.S. Philology. // M.: Russian language. Encyclopedia, 1979.
2. Арипова, К. Ю. (2021). The distinctive features of translation of the novel “night and day”. Международный журнал искусство слова, 4(1-2).
3. Alekseytseva T.A. Explication as a way to overcome interlingual and intercultural asymmetries in translation. - abstract, dissertation... candidate of philol.sciences, 02/10/20, St. Petersburg State University - St. Petersburg, 2009.
4. Alisova T.B., Repina T.A., Tariverdieva M.A. Introduction to Romance Philology. - M.: Higher School, 2007. - 453 p.
5. English-Russian and Russian-English dictionary (short). Ed. O. S. Akhmanova and E. A. M. Wilson. M.: Russian language, 1990. - 1056 p.
6. Anichkov I.E. Idiomatics among linguistic sciences. // Anichkov I.E. Works on linguistics. - St. Petersburg: Nauka, 1997. P.101 - 145.
7. Antipov G.A., Donskikh O.A., Markovina I.Yu., Sorokin Yu.A. Text as a cultural phenomenon. - Novosibirsk: Science; Sib. department, 1989. - 196 p.
8. Apresyan Yu.D. About the works of I.E. Anichkov on idiomatics. // Anichkov I.E. Works on linguistics. - St. Petersburg: Nauka, 1997. pp. 70 - 87.
9. Arakin V.D. Comparative typology of English and Russian languages. -L.: “Enlightenment”, 1979. - 259 p.
10. Arutyunova N.D. Problems of morphology and word formation (based on the Spanish language). - M.: Languages of Slavic cultures, 2007. -288 p.